

Идр. 4042/92

126/92

Огледа из књижевности и уметности
од Богдана Поповића

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

ОГЛЕДИ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ ОД БОГДАНА ПОПОВИЋА. — 2 СВЕСКЕ, ИЗДАЊЕ РЕЦЕ КОНА

Ако ћемо искрено признати шта смо најживље осећали за време читања двеју свезака Г. Поповићевих огледа, ~~треба да~~ је то била потреба постављати аутору ~~као~~ низ разноврсних питања. Осећали смо жељу за остајањем у његовим мотивима, и за вариацијом тих мотива. У тим мотивима ~~свесн~~отно је невероватно много разноврсних искустава, разноврсног естетичког искуства поготово, и отуда ~~настаје~~ потреба не изићи ~~само~~ из тих мотива, тражити да се распредају и транспонују даље и даље. У сваком огледу Г. Поповића леже изврсне вредности, лежи живо и трансмутабилно. ~~Они~~ утврђени наслови и довршена расправљања чинили су нам се привидни. Чак нам на ум један мали дејско у руској цркви у Паризу који је тумачио другом малом децку красну модерну фреску ходана Христовог по таласима, и рекао: та се вода само одгоре затегла и стала, а одоле све иде и тече. Тако се кроз лектуру Г. Поповићевих ~~огледа~~ једнако мисли и на оно одоле што иде и тече. Оглед Француска жена XVIII века, на пример, далеко је од тога да расправља само о ономе што је дало име есеју. То је једна инспирисана вариација о добру и злу у животу; то је једна ~~инспирисана~~ илустрација дубоког историјског начела: да се за све плаћа. Тај љупко и отмено компоновани есеј — који ~~изгледа~~ да је само зато урађен да испуни доколицу лама које се међутим лепецају и дају забављати — тај есеј одјекује у онај велики простор где закони историје цензуришу ~~што је~~ било, и што се пише о оном што је било. ~~Неко се међутим~~ лепеца и сркуће, а неко ~~слух~~ надимање и сплашњавање снага и чекан тресак изједначења. ~~Малко~~ осветљени и шумни брод — Г. Поповићев симбол за пусти и раскошни XVIII век који је пловио над понором — пропада у амбис и угаши се одједаред, као свећа, ~~неко је~~ часом престао лепецати се, а неко је почео даље да чита чудне формуле у које се распрсли и тај салонски век и тај салонски оглед.

Али ако обични читалац Г. Поповићевих текстова има само велику жељу да поставља питања, онај читалац коме је дужност дати реферат о своме читању има још и велику неприлику пред множином свега онога што би могло бити постав-

Т ~~Видимо~~ оглед и оследићемо

Л. 92:

љено као предмет посматрања, метод анализе, естетичка начела, појам и мерило вредности, укус, стил, језик; — резултати испитивања око појединих уметника или појава у свету уметности; — разна споредно дотакнута али у занимљиве обрасце сведена питања опште друштвеног значаја; — најзад, многу струки вид личности самог аутора, који је, као на оним добрим холандским сликама, одлично осветљен и сам оном светлосћу којом се служио да другима нешто осветли, и која је ту, с једне стране, као учитељ, критичар, ерудит и инспирисани књижевник, и с друге стране, као лице са огромним естетичким ентузијазмом, као човек коме је лепо вокација. Његов мали оглед о сликару Тер Борху, то је просто ископљена чаша радости у славу лепоте и савршенства. Задржати се на свему томе, значило би колективан рад више читалаца. Нама остаје да у форми чисто личног одзива забележимо понеки утисак специјалне природе, и вратимо се више пута на утисак од главне одлике Г. Поповићевих књига. Како се нама чини? То главно, не лежи у стручности и методи аутора, него лежи у јакој сугестивној моћи његовог ентузијазма и оптимизма због лепог и савршеног у свету, лежи у моћи његове суштинске радости што човек може да створи лепо и савршено. Та моћ разведравања духа, ~~читачева~~, то је битна, естетичка и морална вредност тих књига. Резултати суда се једнако сливају са резултатима сензитивности, и читаоцу је топло од уметности. Наравно, сваки резултат Г. Поповићев држи се на строго мереној равнотежи између разума и осећајности; али Г. Поповић и меру воли с мером, и велико је задовољство читати га у тренутцима кад се понесе са оним дефинитивним у свету генијалности чему се мера и разум само накнадно и формално додају. Кроз његове огледе, зато, и ако су они увек критички и аналитички, и ако у њима долазе и строга правила, и негативна пресуђивања, и хладно мудре апофегме, кроз те огледе иде увек тон одушевљења што је уметност свет чуда, и што је осећање уметности уметност. Снага генија и снага културе могу све, и по правили, и ван правила. Уметност је у Салома Ђота и Луинија, која игра ногама; и Салома из Флоберове приче; и она са тимпана катедрале у Руану, која игра рукама.

Један од најграјнијих утисака који нам је оставио аутор огледа о којима је реч, јесте мир тога човека међу вредностима. Мир међу вредностима, можда ће се неким учинити нејасно; али уверени смо да многим неће бити непознато што кажемо. Суштина и тајна неке вредности, — мислимо овде пре свега на велике вредности, — убаца се у човека као неки *corpus alienum*, постаје страх, мука, и питање или или? или је треба ресорбовати, додати је себи, ако се сме тако рећи, или ће постати проблем и болест. Те вредности, некад личност некад предмет, заиста и постају проблеми, за цео дух, за карактер, морал, религију и филозофију човекову. Отуд немир, трепет, врста од-

У то свјетлости није још израз ни оца; али смисао је да се свако даје дисциплини да се зна: догматична вредностима у свакој ситуацији, свај кретање вредностима. Вредности се убацају у човека као проблемне,

бранбеног ^{та и} ~~или~~ убојног нашег става према ^{некој вредности или} ~~стварању~~ величине. Ради се о томе да једно другом човек и вредност уједно не-
 како у функцију, иначе живот постане дисхармоничан, зависан,
 притиснут. Чини нам се понекад да своје биће, своју егзистен-
 цију, само своје име не разумемо ^и ~~док~~ док се не смиримо ^{през}
^{некој вредности} ~~некој вредности~~. Пред уметничким вредностима тај је немир
 најсложенији и најдуготрајнији. Што ни у којој исповедаоници
 и ни на којем испиту нисмо казали, то чупа из нас ~~дефини-~~
^{така} ~~така~~ велика уметничка вредност. Ући у хармонију и функцију
^{не} ~~не~~ вредности, то је престворити се, ^{тако је врло сложеним зна-}
^{њима и оштрицањима са своју сугестивну унапредити.} ~~тако је врло сложеним зна-~~
 покушао радити, тај разуме од чега је потекла наша импресија
 и наше задовољство, посматрајући велики мир Г. Поповића
 међу вредностима, мирну хармонију његову са множином нај-
 тежих загонетака. Тај мир јамчи за низ врло сложених његових
 доживљаја у додиру са уметничким вредностима. Тај мир све-
 дочи да ^и ~~и~~ човеку ^и ~~и~~ да нађе геометријско место вредностима,
 и да их сазна битно. Тај мир је уједно врста сете што је тако
 тешко другима саопштити како се до тог мира дошло, што за
 разумевање уметности човек човеку ~~мало~~ ^{мало} може помоћи.

Пролази се кроз низ Г. Поповићевих есеја као кроз врсту
 алегорије о творачкој машти и проналазачком интелекту; јер
^{не} ~~не~~ само да приказује и коментује, он прича и симболише.
 Сваки оглед је по ^{једна станица или} ~~једна станица или~~ један акт људског ства-
 рања: чудесне сцене и радионице где су на делу моћи и
 немоћи, божји дарови и људски напори од којих се зноје
 и чело и мозак. Као у прекрасном делу енглеске литературе,
 у Буниановом *Поклонику* *Пашу*, пролазимо, редом, кроз
 Град Разочарења, Кућу Лепоте, Трг Таштине, Пољану Чари,
 Земљу Блаженства. Видимо успело и неуспело, упознајемо
 напоре малих, средњих и великих уметника, и малих, средњих
 и великих посматрача уметности. На неким местима смо сло-
 жену природу уметничких ефеката осетили после теоријског
 разлагања. Други пут је ефект ^{дошао} ~~дошао~~ помоћу сугестије;
^{кроз} ~~кроз~~ радост онога који ствар зна, ^{дало} ~~дало~~ ^и ~~и~~ ^{осетити} ~~осетити~~ ^{чудо}
 кад сликар, вајар или песник, хиљадама пута не промаши ни
 за длаку, хиљадама пута погађа речју, потезом или ударцем
 „увек право у „црно“. Пао нам је ту на ум занимљив ^{један}
 енглески израз: погодити ударцем између воде и ветра, ^{који}
^{тако добро} ~~тако добро~~ ^{пристаје} ~~пристаје~~ уз Г. Поповићеву фигуру симболишући
 ударац који никоја сила не може однети, који пада да остане
 и материју оплоди формом.

У сваке књиге Гесу књиге крепког оптимизма, књиге у
 којима читамо да је свет овај леп, да духовни живот једнако
 долази до израза у лепим облицима, кроз уметности и фило-
 зофију, и кроз све објективне културне појаве. Те су књиге
 израз пуноће и савршенства живота. Тим оптимизмом одише
 свака страница, и она на којој је писана негативна критика.

Т *Васиљко Јосифов* је *дво*, и *отуда* *ће* *бити* *врло* *отакан*,
Балкан. *Хамилтон Шекспиров* је *меланхолика* *са* *које* *се* *мало*
мо *врати* *из* *шта*. *Литература* *је* *у* *својој* *свој* *револуција*.

у огледалу, види и сам своје снаге онај ко је пошао да помоћу
не нешто уради. То је, зато, светлост која је заједничка умет-
ницима и онима који су позвани да први уоче и знају вредност
и величину скривену иза неког естетичког симбола. Тој сувој
светлости је, на пример, Г. Поповић дуго излагао оне у метал
упанцирене фигуре Хередијине, да пронађе да ли тешка одела
нису сасвим угушила човека у њима. А том истом светлошћу
се служио и Хередија сам, чији су сонети „сјајни као песме и
солидни као научне расправе“. Том се лампом служио Татис
да напише и створи свога Тиберија; и Макоде да у свом есеју
о Хастингсу изведе оне бриљантне ставове који се односе на
доказе да је непознати писац чувених *Јулијевих Писама* био
Филип Франсис. Са том светлошћу се разабера интелектуални
и осећајни хаос у себи и у другима; помоћу ње се виде празна
и слаба места реда у структури; помоћу ње се каприси или
дометни импулси личности или друштва подводе под
науку. Та светлост је критика критике; гаранција да критичар
средство неће узети за циљ; гаранција да критика ништа није
случајно погодила.

Има једна сетна нота у делу Г. Поповића. Он до душе
не говори директно, али говори индиректно о ограничењу, о
ранговима оних који стају пред уметност. И господар над умет-
ничким делом, и уживач у њему, може свако бити само толико
колико му је мера. Наравно, то је у ствари једна суштина, али
факт: све човек може само према својим силама. Али канда
напише забоди кад се помисли да ни моћ дивљења није људма
једнако дата. Г. Поповић до душе спомиње да се може „на-
учити“ што се не уме; и његови огледи, кроз, јесу добра воља
и велика људина казати и показати, али, у суштини, аутор
види много немоћи да се у уметности разуму најбоље и нај-
више. Сећамо се онога патоса дистанце који је био особина
Старих Грка, и који ето непрестано живи. Јесте истина да се
животне појаве у даном случају дешавају у границама једне
извесне мере. Сваки човек је одређен волумен. И Шекспир го-
вори, кроз једно своје споредно лице, о човеку у том смислу:
да је човек суд у који улази толико и толико, и ни каплица
више. А кад је реч о разумевању великих уметничких вредности,
искључења су немилостивија но икад, јер је за сам почетак
потребна мера која није мала. Проблем немоћи широких слојева
да разумеју уметност, додирнут је код Г. Поповића више пута.
Додирнут је, мора се признати, пре свега позитивно. У првом,
у уводном огледу, у познатом огледу *О васпитању укуса*,
имамо читаву педагогију за естетичко развијање човека, и имамо,
тако да кажемо, филозофију о томе да је укус урођен или
стечен; сам по себи врста талента у човеку да разуме лепо и
не живи без лепог. Али додирује се тај проблем и са скепсом.
„Често оно што је највише у највећих писаца широка публика
исто тако разуме данас као и првог дана.“ „Без велике кул-

тури у виду, многе намери да у уметности разуму
они што је најбоље и највише, да уочавају у уметности
дистансу. Савремени Грци су извештавали одакле је
дистанса, и он, што каже, најбоље тога.

